

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

3

економічної теорії

на тему:

**«Порівняльний аналіз межі бідності в Україні та країнах ЄС (за
законом Енгеля) упродовж 2010 – 2015 рр.»**

Студентки 2 курсу Ф-22 групи

Крисько І. В.

Науковий керівник:

к.е.н., викл. Вірковська А. А.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Тернопіль – 2017 р.

ПЛАН

Вступ

- 1. Причини виникнення та економічна сутність бідності**
- 2. Порівняльний аналіз бідності в Україні та країнах ЄС (2010 – 2015 рр.)**
- 3. Світовий досвід подолання бідності та застосування його в Україні**

Висновки

Список використаних джерел

ВСТУП

Проблема бідності хвилює людське суспільство з давніх часів. Але, незважаючи на це, людству так і не вдалося вирішити цю проблему. І, як це не

парадоксально, бідність продовжує залишатися невід'ємною рисою будь-якого суспільства.

Бідними сьогодні є не тільки окремі члени суспільства, але й цілі країни і навіть континенти. Світ поділений на багаті та бідні країни, на центр і периферію. Проблема бідності характерна, в першу чергу, для країн, що розвиваються, проте вона притаманна і розвиненому світу, а також країнам, що здійснюють ринкову трансформацію економіки.

Актуальність даного дослідження визначається насамперед тим, що бідність є причиною ослаблення національної безпеки країни, деградації населення, ускладнення демографічної ситуації, стримування економічного зростання, посилення соціальних протиріч в суспільстві. Вона чинить негативний вплив не тільки на економіку, політику, соціальні відносини, культуру, а й впливає на такі найважливіші основи життя населення, як якість життя і професійна кваліфікація. Бідність є серйозною перешкодою для стабільного поступового розвитку суспільства.

Найвидатнішими науковцями, котрі досліджували проблему бідності, є О. Аріас, Арістотель, А. Аткинсон, Н. Бердсолл, О. Білорус, Ф. Бургиньон, Дж. Вульфенсон, В. Геєць, О. Гелор, Д. Доллар, С. Єрохін, Я. Жаліло, Д. Зейра, Дж. Коррес, А. Краай, С. Кузнєц, Н. Лустінг, А. Льюїс, Дж. М. Майер, В. Мау, М. Меламед, С. Мочерний, В. Д. Нордхаус, А. Пападаскалопулос, Р. Перотті, Дж. Поліхронопулос, М. Порфененко, Дж. Е. Раух, Д. Родрік, Дж. Роулз, Дж. Сакс, Пол А. Самуельсон, А. Сен, Дж. Сорос, П. Таусенд, М. Тодаро, Н. Франклін, Ю. Шишков, Т. Шульц та багато інших.

Об'єктом даного дослідження є бідність як економічна категорія.

Предметом – порівняльний аналіз бідності в Україні та країнах ЄС.

Метою роботи є дослідження теоретичних основ визначення сутності бідності та аналіз сучасного стану бідності в Україні та країнах ЄС; визначення проблем щодо подолання бідності в Україні і пропонування шляхів їх розв'язання з урахуванням світового досвіду.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити сутність бідності;
- з'ясувати причини виникнення бідності;
- порівняти бідність в Україні та країнах ЄС;
- дослідити світовий досвід подолання бідності та перспективи його застосування в Україні.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використані такі методи дослідження, як системний аналіз, класифікація, компаративний аналіз, статистичний.

1. Причини виникнення та економічна сутність бідності

Бідність є досить складним і широким поняттям. Сучасна наука визначає бідність як неможливість через нестачу коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу [17]. Ідеться про те, що внаслідок матеріальних нестатків бідні верстви населення не можуть харчуватися відповідно до місцевих стандартів, не можуть оплачувати житло та комунальні послуги виходячи зі своїх потреб, не можуть лікуватися та відпочивати, забезпечуючи відновлення втраченого через хворобу або перенавантаження здоров'я, нарешті, не можуть забезпечити оплату освіти собі та своїм дітям.

Існує також дещо інше визначення бідності — неможливість підтримувати мінімальний рівень споживання, що визначається на основі фізіологічних, соціальних і культурно зумовлених нормативів [8, с. 153].

Відмінність у цих визначеннях, по суті, полягає в тому, що за першим бідними вважаються всі, хто живе нижче за певний фактичний середній стандарт суспільства, а за другим — лише ті, хто живе нижче за визначений суспільством мінімальний рівень.

Маючи економічне походження, бідність є набагато ширшим явищем, що стосується різноманітних аспектів життя населення. Тому її варто вивчати з позицій системного підходу, так як природа цього явища носить соціальний, політичний і психологічний характер. Економічна бідність - це лише наслідок, результат внутрішньої і зовнішньої економічної кон'юнктури, іноді посилюваний або стримуваний державною політикою.

В даний час можна виділити чотири основні підходи до визначення бідності. Один з них - історично більш ранній - заснований на визначенні бідності як абсолютній категорії. Абсолютна бідність пов'язана з потребою в життєвих ресурсах, які забезпечують людині біологічне виживання. Рівень бідності визначається тут деяким об'ємом благ, що забезпечує мінімальні стандарти

життєдіяльності [18, с. 134]. Визначається цей набір шляхом експертної оцінки основних біологічних (фізичних) потреб людей різної статі, віку і характеру життєдіяльності з урахуванням, в першу чергу, тяжкості і інтенсивності праці.

Концепція абсолютної бідності базується на законі Енгеля - залежності частки споживання продуктів харчування від рівня доходів сім'ї. Енгель, відзначаючи поступове зниження відносної частки витрат на харчування в бюджеті в міру його зростання, прийшов до висновку, що чим бідніша сім'я, тим більша частка всіх витрат повинна бути виділена на придбання продуктів харчування; в міру ж підвищення доходів сім'ї питома вага витрат на харчування скорочується, частка витрат на квартиру, світло, одяг майже не змінюється, а питома вага «інших» витрат підвищується [3, с. 264]. В рамках зазначеного підходу до проблеми бідності існує можливість її усунення шляхом різних виплат сім'ям (індивідам), чиї доходи нижче біологічного (фізичного) мінімуму. При цьому реалістичність вирішення даної проблеми залежить від того, скільки коштів виділяє держава для подолання бідності і наскільки жорстко визначено даний фізичний мінімум.

Однак названий підхід має і кілька суттєвих недоліків. По-перше, величина мінімального споживчого набору значно різниться серед окремих бідних верств населення. По-друге, при розрахунку мінімального набору необхідно враховувати не тільки продовольчі, а й промислові товари і послуги. А визначитися з нехарчовими споживчими наборами набагато складніше. По-третє, надання індивіду (сім'ї) статусу бідного тільки на підставі питомої ваги його витрат на харчування може бути помилковим через відмінності населення в смаках і стилі життя.

Ще один підхід до визначення бідності отримав розвиток в післявоєнний період. Він спирається на сам факт нерівного розподілу доходів у суспільстві. Альтернативне визначення бідності виходить з того, що в поняття якості життя входить не тільки уявлення про рівень харчування, охорони здоров'я і житлових умов, достатніх для фізичного виживання, але також необхідність для людини не випробовувати моральних страждань внаслідок низького дохідного

статусу [18, с. 136]. Деякі родини не бідні в абсолютних поняттях і в змозі забезпечити себе на рівні мінімального споживчого набору і навіть вище, але вони страждають з моральної точки зору, так як їх дохід значно нижчий за медіанний.

В рамках відносної концепції бідності величина мінімального споживчого набору повинна визначатися досягнутим в суспільстві добробутом і періодично переглядатися слідом за зростанням середніх доходів. Для цього аналізуються диференціація доходів і споживання в різних соціально-економічних шарах, фактичні дані про рівень життя сімей з різними за величиною доходами. У світовій практиці величина відносної бідності встановлюється на рівні життя в два рази меншому, ніж величина доходів середньої родини. В рамках цієї теорії очевидно, що бідність можлива і в тому випадку, коли людина може забезпечити себе мінімальним споживчим набором, житлом та іншим.

Істотним недоліком відносного підходу до визначення бідності є те, що її визначення подібним чином зводить нанівець будь-які способи боротьби з нею. В цьому випадку бідність буде існувати завжди, так як завжди певні верстви населення отримуватимуть доходи нижчі за середні. Проблема бідності в рамках цього підходу може бути вирішена тільки при абсолютно рівномірному розподілі доходів. Відносне розуміння бідності робить задачу її усунення нерозв'язною в принципі, у всякому разі до тих пір, поки в суспільстві об'єктивно існує диференціація доходів.

Існує також суб'єктивний та абсолютний підхід до вимірювання бідності. Суб'єктивний підхід ґрунтується на індивідуальних оцінках людей свого матеріального становища. Критики такого підходу, як правило, посилаються на неможливість зіставлення рівнів добробуту і порівняння суб'єктивних даних. Абсолютний підхід, заснований на зіставленні реальних доходів населення встановленому мінімуму засобів існування [4, с. 86].

Інструментом для визначення поширеності бідності та ступеня зубожіння населення є межа бідності. Межа бідності – це рівень доходів у середньому на члена родини, нижче від якого неможливе задоволення основних потреб, або це

частка прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць [9]. За допомогою цієї межі визначаються сім'ї, які належать до категорії бідних.

Існують різні погляди на причини бідності. Згідно з одними поглядами, бідність є результатом нерівних соціально-економічних умов. Соціально-економічні умови бідних визначаються поганим харчуванням, несприятливим оточенням, низьким рівнем викладання в школах, які відвідують діти бідних, дискримінацією при працевлаштуванні та іншими чинниками.

Згідно з іншими поглядами, бідність є наслідком поганого пристосування індивідів до умов соціального життя, тобто поведінки, яка залежить від самої людини і яку вона сама ж може змінити. Підтримка людей, які не хочуть працювати, лише розбещує їх, що призводить до зменшення у них стимулів до ефективної праці.

Бідність є наслідком різноманітних і взаємопов'язаних причин, які об'єднують в такі групи:

- економічні (безробіття, соціальна нерівність, в тому числі низька заробітна плата, низька продуктивність праці, неконкурентноспроможність галузі);
- соціально-медичні (інвалідність, старість, високий рівень захворюваності);
- демографічні (неповні сім'ї, велика кількість утриманців у родині, перенаселення);
- освітньо-кваліфікаційні (низький рівень освіти, недостатня професійна підготовка);
- політичні (військові конфлікти, вимушена міграція);
- регіонально-географічні (нерівномірний розвиток регіонів) [5, с. 27].

Зрозуміло, що бідність – складне явище, яке виступає результатом дії цілого комплексу чинників, які можуть спрацювати через певний період часу, а можуть взагалі не проявлятися внаслідок накладання різноспрямованих ефектів.

2. Порівняльний аналіз бідності в Україні та країнах ЄС (2010 – 2015 рр.)

Україна – одна з найбільших країн Європи за територією та чисельністю освіченого міського населення. Водночас це країна з надзвичайно бідними громадянами. Таке явище як бідність поширене не лише в Україні, бідність є в усіх країнах, навіть країнах Європейського Союзу. Але справа в тому, скільки таких людей, яким є рівень бідності.

Проаналізуємо показники бідності та структуру сукупних витрат в Україні та країнах ЄС за 2010-2015 рр.

За підсумками 2015 р. в Україні (див. рис. 2.1.) межа відносної бідності (75% медіанного рівня середньодушових еквівалентних сукупних витрат) становила 1496 грн. Рівень бідності, розрахований з використанням цієї межі, склав 23,8%.

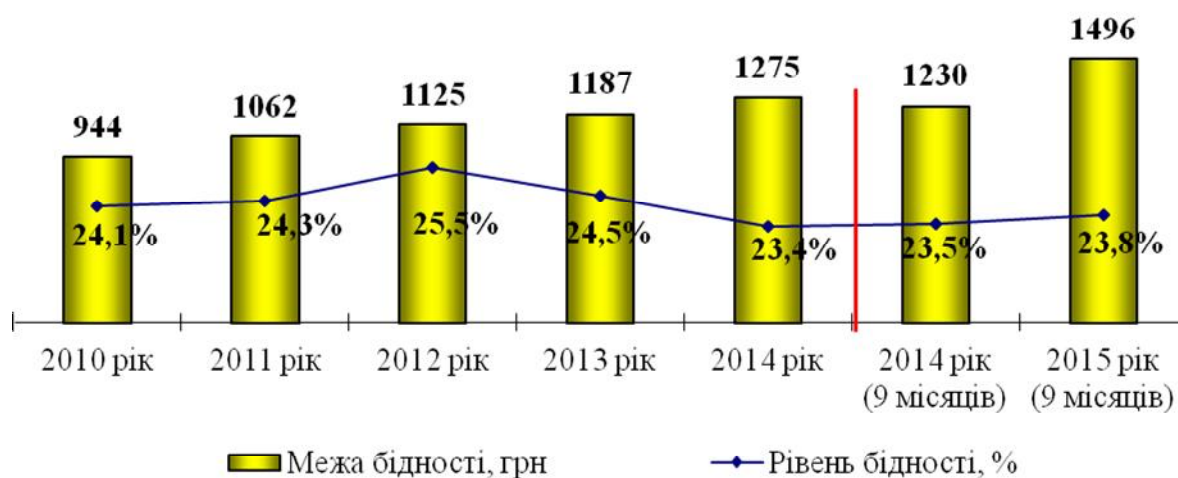

Рис. 2.1. Межа та рівень бідності за відносним критерієм (75% медіанних сукупних витрат) [13]

Відповідно межа крайньої бідності (визначена за критерієм 60% медіанного рівня середньодушових еквівалентних сукупних витрат) була (див. рис. 2.2) на рівні 1197 грн., а середньодушові еквівалентні витрати, нижчі від цієї межі, мали 10,3% населення. Рівень абсолютної бідності, визначеної на основі офіційно

затвердженого прожиткового мінімуму (у 2015 р. – 1193 грн.), становив 10,3% за витратами.

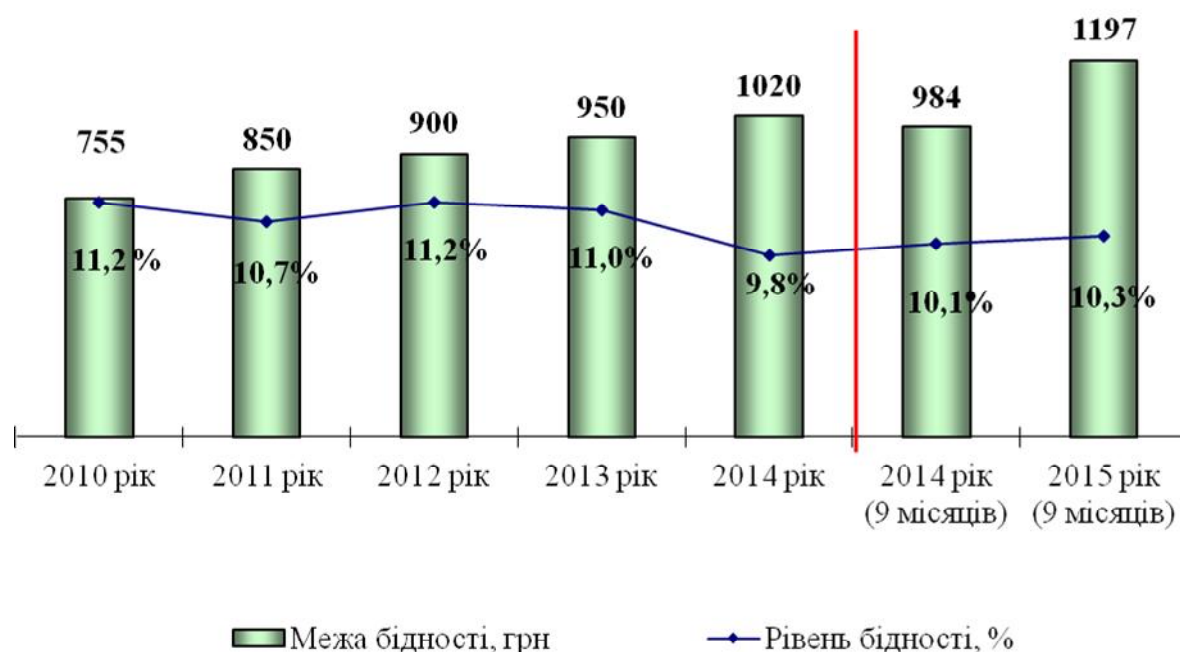

Рис. 2.2. Межа та рівень крайньої бідності за відносним критерієм (60% медіанних сукупних витрат) [13]

Таким чином, можна вивести базову закономірність сучасної ситуації з бідністю в Україні: значна скупченість населення у зоні низьких доходів може призводити до суттєвих коливань в рівнях бідності залежно від зміни вартісного значення межі бідності (за межі 1193 грн. рівень бідності з використанням витрат становить 10,2%, а за межі 1496 грн. – вже 23,8%, тобто в даному випадку приріст межі на 303 грн. збільшує рівень бідності майже на 14 в.п.).

Порівняно з попереднім роком відбулося зростання вартісного значення межі відносної бідності та розміру офіційно затвердженого прожиткового мінімуму як межі абсолютної бідності (див. рис. 2.3). При цьому межа відносної бідності зросла на 221 грн. або на 21,6%, а абсолютної – на 17 грн. (1,4%).

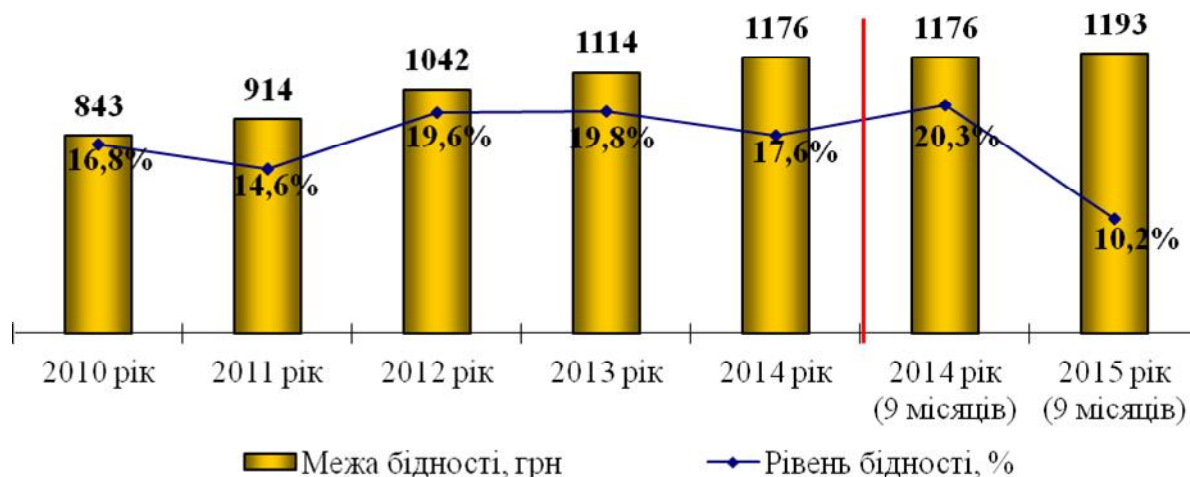

Рис. 2.3. Межа та рівень бідності за критерієм прожиткового мінімуму (витрати нижче прожиткового мінімуму) [13]

Таким чином, зростання вартісного значення межі відносної бідності суттєво випереджало зростання розміру прожиткового мінімуму. Збільшився розрив між вартісними значеннями межі відносної бідності і межі крайньої бідності: якщо у 2014 р. він становив 255 грн., то за 2015 р. – 299 грн.

Аналіз динаміки основних показників за відносним критерієм (75% медіанного рівня середньодушових еквівалентних сукупних витрат) свідчить, що за останній період в ситуації з бідністю в Україні відбулись неоднозначні зміни: рівень бідності зріс на 0,4 в.п. – з 23,4 до 23,8%. Зростання рівня бідності відбулося не за рахунок погіршення становища низькодоходних груп населення, а за рахунок зміни кривої розподілу.

Рівень крайньої бідності зріс на 0,5 в.п., що значно менше значення 2010 р. Показники бідності за абсолютним критерієм демонструють кращу динаміку внаслідок незначного зростання межі бідності (розміру прожиткового мінімуму). Так, рівень бідності за абсолютним критерієм з використанням показника витрат скоротився на 7,4 в.п.

Межа бідності за критерієм вартості добового споживання (див. рис. 2.4.) на рівні 5 доларів США (за паритетом купівельної спроможності) становила 912 грн, що на 267 грн, або 41,4% більше ніж її значення за 9 місяців 2014 р. (645 грн). Рівень бідності збільшився у порівнянні з відповідним періодом попереднього року і становив 3,0% (9 місяців 2014 р. – 1,2%).

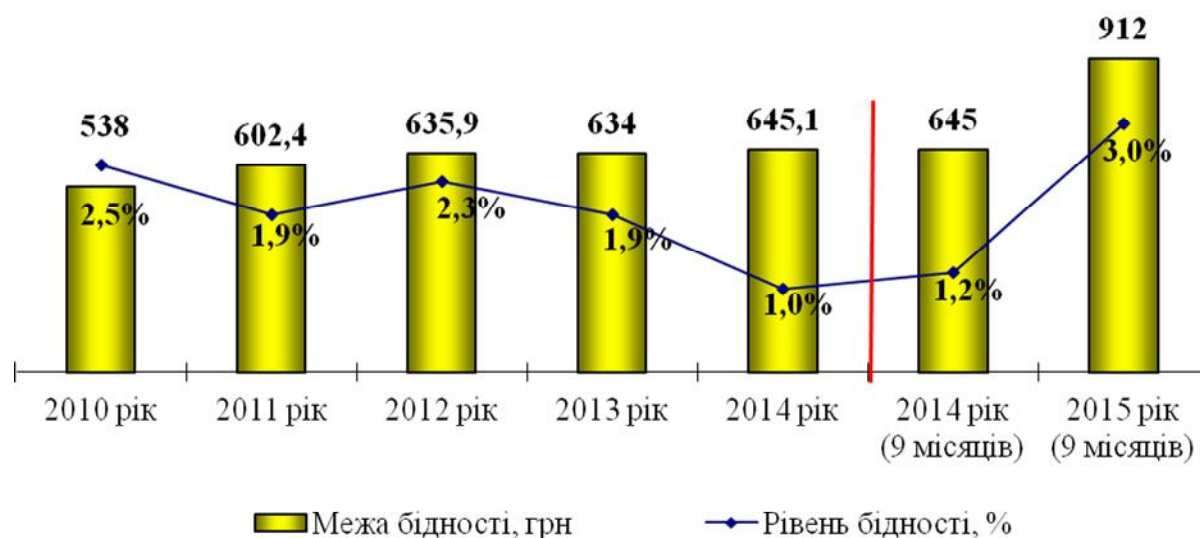

Рис. 2.4. Межа та рівень бідності за критерієм вартості добового споживання на рівні 5 доларів США (критерій ООН за паритетом купівельної спроможності) [13]

Згідно зі статистикою (див. додаток А), в 2015 р. в Євросоюзі на межі бідності знаходилися 23,7% жителів країн спільноти, або 119 млн чоловік. У Німеччині бідність загрожувала приблизно 20% населення. Найбільш високий показник в країнах Євросоюзу - в Болгарії (41,3%), Румунії (37,3%) і Греції (35,7%). Найнижча квота - в Чехії (14%).

У 2014 р. 122 млн людей, або 24,4% населення Європейського союзу, були на межі бідності. Найвищий показник серед 28 країн ЄС в 2014 р. був в Румунії (40,2%). Далі йшли Іспанія (29,2%), Греція (36%) і Болгарія (40,1%). Найнижчі показники були в Чехії (14,8%), Нідерландах (17,1%), Данії (17,8%), Швеції (16,9%) і Фінляндії (17,3%).

Кількість людей, що перебували на межі бідності, в Євросоюзі, за підсумками 2013 р., досягла 120 млн, що становить 24,5% від усього населення

Європи. Найбіднішою країною Євросоюзу була визнана Болгарія (48%), де за межею бідності жила майже половина населення країни. Після Болгарії за показником бідності перебували Румунія (40,4%), Греція (35,7%), Латвія (35,1%), Литва (30,8%), Угорщина (33,5%). Мінімальна загроза бідності відзначалася в Ісландії (13%), Норвегії (14,1%), Чехії (14,6%), Швеції та Швейцарії (16,%).

На межі бідності в 2012 р. знаходилися близько 124,5 млн осіб, або 24,8% жителів Європи. Це приблизно п'ята частина всього населення країн - членів ЄС. Найбільш складна ситуація була в Болгарії, де бідність загрожувала 49,3% громадян. За нею йдуть Румунія (41,7%), Латвія (36,6%), Греція (34,6%) і Литва (32,5%). Також варто відзначити Італію, де відсоток бідного населення нехай і не найвищий (29,9%), але в нього входять 18,2 млн осіб, що становить найвищу цифру в Європі. При цьому Нідерланди (15%) та Чехія (15,4%) показували непогані результати в боротьбі з бідністю. Відсоток схильних до ризику бідності у Фінляндії становив 17,2%, в Швеції – 18,2% , а в Люксембурзі – 18,4%.

За даними на 2011 р. 119,6 млн осіб, що становить 24,2% від усього населення 27 країн Євросоюзу були на межі крайньої бідності. Найбіднішою країною ЄС стала Болгарія, де, за європейськими нормами, за межею бідності виявилися 49,1% населення, друге місце розділили Румунія і Латвія - по 40,4%, на третьому місці Греція – 31%. Найблагополучнішими виявилися Чехія (15,3%), Нідерланди (15,7%), Швеція (16,1%), Люксембург (16,8%) і Австрія (16,9%). У провідних країнах ЄС - Німеччині та Франції коефіцієнт ризику бідності становив 19,9% і 19,3% відповідно.

Приблизно 23,4% або 166 млн жителів ЄС перебувало за межею бідності у 2010 р. Найвищий рівень бідності був зафіксований в Болгарії (41,6%), Румунії (41,4), Латвії (38,1%) та Литві (33,4%). Найменше бідних у Чехії - результат дослідження склав там 14,4%. Показники Німеччини (19,7%) виявилися вищими, ніж у політично і економічно схожих Австрії (16,6%), Данії (18,3%) і Швеції (15%).

Обсяг сукупних споживчих витрат вітчизняних домогосподарств (див. додаток Б) в середньому за місяць в розрахунку на одне домогосподарство з

2010 по 2015 рр. щорічно зростав і на кінець аналізованого періоду склав 4952,0 грн., тобто на 1878,7 грн. більше показника 2010 р. Найбільше зростання обсягів споживчих витрат спостерігалось у 2015 рр., коли вони зросли на 903,1 грн. Найменшим ж було зростання у 2012 р. коли обсяги споживчих витрат зросли у порівнянні з 2011 р. на 134,1 грн.

В структурі сукупних витрат домогосподарств витратам на споживання належить найбільша частка – більше 90%. Крім того слід відзначити загальну тенденцію до її збільшення від 89,9% у 2010 р. до 92,9% у 2015 р. і відповідне зменшення питомої ваги неспоживчих сукупних витрат.

В середньому українська сім'я витрачає близько половини своїх доходів на їжу. Друге місце у структурі споживчих видатків домогосподарств посідають видатки на оплату житла, води, електроенергії, газу та інших видів палива, що в середньому складає 9,9%. Якщо ж порівнювати цей показник з країнами ЄС, то в середньому він становить 6,91% [11].

Що ж стосовно відпочинку і культури українців, то цей показник в порівнянні з європейцями є вкрай низьким і в середньому для наших громадян він складає 1,9%, а от для громадян країн ЄС – 10,7%. Такі показники є цілком закономірними – заможне населення має більше можливостей для відпочинку та дозвілля.

Загалом у порівнянні з розвинутими країнами світу, показник видатків на продукти харчування в Україні є надзвичайно високим. Так, наприклад, у країнах ЄС частка видатків на продукти харчування має низький показник і складає близько 10-15% від усього обсягу сукупних доходів сімей. Згідно з даними Євростату, найменше у 2015 р. витрачали на їжу жителі Великобританії та Австрії (8,6% та 9,8% відповідно). Найвища питома вага витрат на харчування була у країнах Балтії (Литва – 23,3%, Естонія – 20,6%, Латвія – 20,4%). Залишок своїх доходів європейці витрачають на дозвілля, подорожі, комунікацію, якісну медицину, освіту, техніку та одяг [11].

За дослідженнями експертів РІА Рейтинг, які підготували черговий рейтинг європейських держав за часткою видатків сімей на продукти харчування кінця

2015 року, Україна посіла в ньому останнє місце (показник складає 56,5%), випередивши у негативному сенсі Молдову (43,8%), Білорусь (39,2%) та Росію (28,5%). Лідером списку став Люксембург, населення якого має найбільш низьку частку витрат на харчування (8,7%) [16].

При цьому слід зазначити, що динаміка видатків населення України на продукти харчування з року в рік зростає, та поряд з цим дуже істотно змінилась якісна та кількісна структура харчування громадян нашої країни [7]. Через постійне подорожчання продовольчих товарів, вона значно погіршилась у бік збільшення продуктів низької споживчої якості.

Динаміка показників бідності в Україні та країнах ЄС за підсумками 2010 – 2015 рр. свідчить про дуже повільну зміну ситуації з бідністю як в Україні так і країнах ЄС.

Основна частина доходів більшості українських домогосподарств йде на купівлю продуктів харчування. Про інші категорії витрат, доступні громадянам Європейського Союзу – поїздки за кордон на відпочинок, регулярне культурне дозвілля, купівля авто, нерухомості – більшість українців навіть не мріють.

3. Світовий досвід подолання бідності та застосування його в Україні

Нині боротьба з бідністю – пріоритетне завдання багатьох держав і суспільств. Вона охоплює всі аспекти соціальної політики держави і включає в себе системи соціального захисту, соціального забезпечення і соціального страхування.

У різних країнах прийняті різні підходи до боротьби з бідністю. Так в Швеції спостерігається один із самих низьких рівнів бідності в країнах Західної Європи. В шведській економічній політиці явно виділяються дві домінуючі цілі: повна зайнятість і вирівнювання доходів. Її результатами є активна політика на високорозвиненому ринку праці і виключно великий державний сектор (при цьому мається на увазі сфера перерозподілу), що займається акумуляцією і перерозподілом значних грошових коштів на соціальні і економічні цілі. Шведська влада вважає, що краще проводити перепідготовку безробітних і повертати їх до праці, зокрема шляхом надання субсидій для переїзду до вакантного робочого місця, ніж витратити величезні суми на допомогу безробітним в якості компенсації за втрачені доходи. Значна частина витрат на політику на ринку праці в Швеції повертається державі у вигляді податків і внесків на соціальне страхування [2, с. 60].

Цікавий досвід Чехії, де серед «нових» країн Євросоюзу найнижчий відсоток людей, що живуть за межею бідності. Чехія зробила акцент на допомогу в натуральній формі і грошовій компенсації як додаткового інструменту підтримки бідних, окрім основної допомоги бідному населенню. Місцева влада надає безробітним громадянам житло, харчування, субсидує шкільні сніданки, підручники і інші необхідні речі для дітей із бідних сімей, надає житлові субсидії по квартирній оплаті і т. д. Чехія створила всі умови для розвитку малого бізнесу – пільгове кредитування, різні державні програми підтримки. Саме за рахунок малого бізнесу більше половини громадян отримали роботу. Важливим

напрямок допомоги бідним є концентрація уваги на дітях із малозабезпечених сімей [2, с. 61].

В основі системи профілактики бідності у Франції лежить встановлення обов'язкової для всіх роботодавців мінімальної ставки заробітної плати, достатньої для задоволення основних потреб працюючого. Причому мінімальна ставка заробітної плати постійно індексується. Крім того, у Франції діє обов'язкове соціальне страхування, що включає гідні трудові пенсії, якісне медичне обслуговування, допомоги по безробіттю. Велику роль відіграє система допомоги і пільг на дітей. Ті, хто не мають страховий стаж (молодь, жінки з дітьми), або з тих чи інших життєвих обставин, не можуть задовольняти свої найбільш необхідні потреби, звертаються в спеціальні соціальні служби, де розглядаються ці заяви і видається направлення в відповідну державну та недержавну організацію, включену в систему соціального обслуговування для отримання необхідної допомоги [15, с. 174].

У Болгарії отримати соціальну допомогу можуть ті, дохід яких нижче соціального мінімуму і нижче фізіологічного. Крім того, самотнім людям старше 70 років та інвалідам I групи, які мають доходи нижче встановленого мінімуму, надаються безкоштовні купони на харчування, і оплачується 1/2 витрат на комунальні послуги. Інваліди і діти з важкими захворюваннями, які не мають автомобіля, користуються безкоштовним проїздом на міському пасажирському і приміському транспорті; передбачені й інші форми обслуговування інвалідів і літніх. Соціально незахищеним групам, кілька разів на рік надається матеріальна допомога на задоволення потреб в сезонному одязі, покупці навчальних посібників, дорогих ліків [15, с. 176].

Досить високі соціальні стандарти у Бельгії. Головну ставку в боротьбі з бідністю тут роблять на освіту. Бельгійці й іммігранти, які приїхали сюди жити, можуть безкоштовно пройти курси перепідготовки, вивчити мову і знайти собі роботу за допомогою соціальних служб. Також існують агентства по найму, які допомагають з підробітком. Як правило, це некваліфікована робота, але вона

добре оплачується, так що людина не тільки не помре з голоду, але і буде вести цілком пристойне існування [1].

В Іспанії соціальний захист не так розвинений, як, приміром, у Бельгії – тут за традицією розраховують на допомогу близьких, а не держави. Хоча є допомоги по безробіттю, тимчасовій непрацевдатності, вагітності, догляду за дитиною тощо. Наприклад, ті, хто довго не працює отримують понад 400 євро, мають право на щомісячне повернення частини коштів, витрачених на оренду житла, користуються знижками на проїзд у транспорті і купівлю товарів в певних магазинах, можуть безкоштовно навчитися нової спеціальності тощо. Є й варіанти заохочення працевлаштування «хронічних» безробітних: якщо роботодавець взяв на роботу того, хто не працював більше двох років, то отримує від держави премію. А щоб заохотити здачу житла біднякам, власник такого звільняється від сплати податку на нього [1].

Міжнародний досвід свідчить про можливість зменшення бідності в Україні засобами соціальної та економічної політики, зокрема, шляхом створення сприятливих економічних умов, запровадження справедливих принципів та механізмів розподілу доходів, випереджаючого зростання заробітної плати порівняно з іншими доходами, підвищення ефективності системи державної соціальної підтримки, розширення доступу до послуг освіти, охорони здоров'я та інших соціальних сфер та залучення всіх суб'єктів громадянського суспільства до розв'язання проблеми бідності.

Нагальною необхідністю в Україні є перенесення акцентів з допомоги соціально вразливим верствам суспільства на розвиток ринку праці й максимальне розширення зайнятості, забезпечення гідної винагороди за працю, на заохочення економічної активності, прагнення набути високий рівень професійно-освітньої підготовки [15, с. 172].

Політика доходів має трансформуватися у напрямі стимулювання зростання легально сплачуваної заробітної плати як обов'язкової передумови фінансової спроможності системи загальнообов'язкового соціального страхування, передовсім пенсійного. Ефективна трансформація політики доходів забезпечить

істотне підвищення рівня життя широких верств населення та формування соціальної структури, наближеної до європейської.

Формування системи соціального захисту має відбуватиметься на принципах системності, соціальної справедливості, ефективності та фінансової обґрунтованості. Стратегічним пріоритетом має стати формування повномасштабної системи соціального страхування [6, с. 89]. Механізм призначення страхових виплат має бути абсолютно прозорим і зрозумілим, що сприятиме заохоченню населення до участі у страхових програмах і до отримання заробітної плати на легальних правових засадах.

Поряд з комплексним реформуванням системи охорони здоров'я, необхідним є поширення медичного страхування, поступове його перетворення на складову загальнообов'язкової системи. Становлення повномасштабної системи соціального страхування унеможливить збідніння населення в разі настання страхової події (втрати роботи, старості, захворювання тощо), сприятиме легалізації доходів переважної більшості населення країни та водночас створить потужне джерело довгострокових інвестицій [6, с. 92].

В основі стратегії подолання бідності має бути розуміння того, що цієї мети неможливо досягнути лише шляхом підтримки знедолених. Потрібен комплексний підхід, орієнтований як на бідних, так і на відносно забезпечені верстви суспільства.

Для подолання проблеми бідності в Україні необхідно не лише усвідомлювати про наявність цієї проблеми, а й робити рішучі кроки у напрямку подолання цієї нагальної проблеми. Проєвропейський вектор української політики повинен закріплюватись не лише декларативно, а нести в собі конкретні зрушення не лише у зовнішньополітичних взаємовідносинах, а в першу чергу, у внутрішньому житті країни. І основою будь-якої політики повинен бути добробут населення країни.

ВИСНОВКИ

Отже, однією з найбільших проблем цивілізаційного розвитку є явище бідності. Крім того, що бідність породжує вкрай негативні соціальні наслідки, вона ще й слугує стримуючим чинником економічного зростання.

У світовій практиці відомі чотири концепції та підходи, які різняться між собою та мають інші кількісні та якісні методи дослідження бідності: абсолютна концепція, відносна концепція, суб'єктивна концепція та об'єктивна.

Є ряд об'єктивних причин, що зумовлюють масову бідність у багатьох країнах. Це – економічна відсталість, безробіття, низька продуктивність праці тощо.

Аналіз кількісних і якісних параметрів щодо рівня бідності в Україні та країнах ЄС свідчить про динаміку незначного зниження рівня бідності.

На основі аналізу статистичних даних щодо доходів та витрат домогосподарств України встановлено їх нераціональну структуру. Порівняння тенденцій змін у структурі витрат українців та населення деяких країн Європейського Союзу виявило суттєве переважання в структурі видатків українців витрат на продукти харчування, оплату житла та комунальних послуг на протипагу задоволенню потреб, пов'язаних з розвитком особистості

Міжнародний досвід свідчить, що у сфері боротьби з бідністю існують кілька основних підходів. Найпоширеніший із них полягає у забезпеченні бідних різними видами допомоги, тобто у перерозподілі на користь бідних частини доходів багатих, що держава отримує як податки за прогресивною системою оподаткування. Однак надання грошової допомоги кардинально не вирішує проблеми. Варто використати досвід держав, де наголос робиться на підвищенні кваліфікації, перекваліфікації бідних, тобто створенні умов для їх продуктивного працевлаштування, формуванні активної позиції щодо зміни свого життя. Найкращих результатів можна досягти, комбінуючи обидва підходи, одночасно працюючи за різними напрямками боротьби з бідністю.

У цьому контексті подальше вирішення проблем бідності в Україні має здійснюватись у напрямі створення відповідної законодавчої, нормативно-

правової бази та сприятливих економічних умов для подолання бідності. Система державної соціальної допомоги повинна бути реформована і адаптована до виконання своїх функцій і обов'язків. Саме тут накопичилися сьогодні основні причини, які породжують бідність. Подолання бідності потребує концептуальної стратегії системи соціального захисту населення.

Широке тлумачення бідності індивіда (багатоаспектність даного явища) вказує на те, що проблему бідності необхідно розв'язувати за допомогою широкого спектра механізмів (внутрішніх та зовнішніх), які б взаємодоповнювали один одного, спрямованих на подолання всіх проявів бідності.

Набутий європейський досвід свідчить про те, що довготривалий успіх у суспільствах можливий лише тоді, коли економічний і соціальний розвиток підсилюють один одного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Війна із бідністю: як у світі борються зі злиднями: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/343251/vijna-iz-bidnistyu-yak-u-sviti-boryutsya-zi-zlydnyamy>.

2. Вільчинська О. М. Теорія і практика боротьби з бідністю в сучасному суспільстві / О. М. Вільчинська // Економічний простір. – 2013. - № 64. – С. 59-62.
3. Дзюбик С. Д. Основи економічної теорії: Навчальний посібник / С. Д. Дзюбик, О. С. Ривак. – К. : Знання, 2014. – 423 с.
4. Дем'янчук І. А. Бідність як стійка уразливість людського розвитку / І. А. Дем'янчук // Економічний простір. – 2015. - № 95. – С. 82-91.
5. Комар Н. Теоретичні підходи до вивчення проблем бідності: глобальний та крайній виміри / Н. Комар // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 2. - С. 23-33.
6. Крюков О. І. Соціальна забезпеченість населення як чинник побудови соціальної держави / О. І. Крюков // Економічний простір. – 2015. - № 83. – С. 87-96.
7. Кучеренко Є. В. Споживання та доходи домогосподарств України: структура, динаміка та вплив на соціально-економічний розвиток / Є. В. Кучеренко // Економічний простір. – 2015. - № 104. – С. 102-108.
8. Лібанова Е., Палій О. Ринок праці та соціальний захист: Навчальний посібник із соціальної політики / – К.: Основи, 2013. – 491 с.
9. Методика комплексної оцінки бідності: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1785-12>.
10. Міхель Д. О. Використання в Україні європейського досвіду щодо вирішення проблем бідності населення / Д. О. Міхель // Економічний простір. – 2014. - №37. – С. 121-130.
11. На що витрачають кошти домогосподарства України та ЄС: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/na-shcho-vytrachayut-koshty-domogospodarstva-ukrayiny-ta-yes>.

12. Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
13. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/>.
14. Офіційний сайт статистичної служби Європейського Союзу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>.
15. Прокопенко А. Л. Державна політика боротьби з нерівністю та бідністю: міжнародний досвід та висновки для України / А. Л. Прокопенко // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2015. - № 3. – С. 170-177.
16. Рейтинг країн Європи за часткою витрат сімей на продукти харчування: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ria.ru/infografika/20151224/1334934663.html>.
17. Указ Президента України «Про стратегію подолання бідності» від 15 серпня 2001 р. № 637: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/637/2001>.
18. Чуприна О. О. Порівняльний аналіз методологічних підходів до оцінки бідності та соціальної нерівності / О. О. Чуприна // Економічний простір. – 2013. - № 75. – С. 131-139.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А. 1

Частка осіб, що перебували на межі бідності в країнах ЄС

(у відсотках до загальної чисельності населення у країнах ЄС та в окремих країнах Європи)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ЄС (28 країн)	23,4	24,3	24,8	24,5	24,4	23,7
Бельгія	20,8	21,0	21,6	20,8	21,2	21,1
Болгарія	41,6	49,1	49,3	48,0	40,1	41,3
Чехія	14,4	15,3	15,4	14,6	14,8	14,0
Данія	18,3	18,9	19,0	18,9	17,8	17,7
Німеччина	19,7	19,9	19,6	20,3	20,6	20,0
Естонія	21,7	23,1	23,4	23,5	:	24,2
Ірландія	29,9	29,4	:	:	:	:
Греція	27,7	31,0	34,6	35,7	36,0	35,7
Іспанія	25,5	27,7	28,2	27,3	29,2	28,6
Франція	19,2	19,3	19,1	18,1	18,6	17,7
Хорватія	31,3	32,3	32,3	29,9	:	:
Італія	24,5	28,2	29,9	28,4	28,1	28,7
Кіпр	22,9	24,6	27,1	27,8	27,4	28,9
Латвія	38,1	40,4	36,6	35,1	32,7	30,9
Литва	33,4	33,1	32,5	30,8	27,3	29,3
Люксембург	17,1	16,8	18,4	19,0	:	18,5
Угорщина	29,9	31,0	32,4	33,5	31,1	28,2
Мальта	20,3	21,4	22,2	24,0	23,8	22,4
Нідерланди	15,1	15,7	15,0	15,9	17,1	16,8
Австрія	16,6	16,9	:	18,8	19,2	18,3
Польща	27,8	27,2	26,7	25,8	24,7	23,4
Португалія	25,3	24,4	25,3	27,4	27,5	26,6
Румунія	41,4	40,3	41,7	40,4	40,2	37,3
Словенія	18,3	19,3	19,6	20,4	20,4	19,2
Словаччина	20,6	20,6	20,5	19,8	18,4	18,4
Фінляндія	16,9	17,9	17,2	16,0	17,3	16,8
Швеція	15,0	16,1	18,2	16,4	16,9	16,0
Велика Британія	23,1	22,7	24,1	24,8	:	23,5
Ісландія	13,7	13,7	12,7	13,0	:	13,0
Норвегія	14,9	14,6	13,8	14,1	:	15,0
Швейцарія	17,2	17,2	17,5	16,4	:	:

Джерело: складено за даними статистичної служби Європейського Союзу [14].

Таблиця Б. 1

Структура сукупних витрат домогосподарств в Україні

(без урахування частини зони проведення антитерористичної операції, тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	3073,3	3458,0	3592,1	3820,3	4048,9	4952,0
Структура сукупних витрат домогосподарств	відсотків					
Споживчі сукупні витрати	89,9	90,1	90,8	90,2	91,6	92,9
продукти харчування та безалкогольні напої	51,6	51,3	50,1	50,1	51,9	53,1
алкогольні напої, тютюнові вироби	3,4	3,4	3,5	3,5	3,4	3,3
непродовольчі товари та послуги	34,9	35,4	37,2	36,6	36,3	36,5
в тому числі						
одяг і взуття	6,0	5,7	6,1	5,9	6,0	5,7
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,2	9,6	9,9	9,5	9,4	11,7
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,3	2,2	2,3	2,3	2,3	2,0
охорона здоров'я	3,2	3,2	3,4	3,4	3,6	3,7
транспорт	3,7	4,0	4,3	4,3	4,3	3,7
зв'язок	2,7	2,6	2,8	2,8	2,8	2,4
відпочинок і культура	1,8	1,9	2,0	2,1	1,8	1,5
освіта	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1
ресторани та готелі	2,4	2,5	2,5	2,5	2,3	2,0
різні товари і послуги	2,3	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7
Неспоживчі сукупні витрати	10,1	9,9	9,2	9,8	8,4	7,1
<i>Довідково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг</i>	7,6	8,0	8,3	8,0	8,1	10,2

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [12].